

УДК: 908:930/1

МОНОЦЕНТРИЗМ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ ТУРИСТИЧНО-КРАЄЗНАВЧОГО РУХУ У ГАЛИЧИНІ 1830-х – 1930-х рр.

О.І. Дутчак

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

На сторінках статті виокремлено та проаналізовано основні блоки історіографічних проблем туристично-краєзнавчого руху у Галичині 1830-х – 1930-х рр.: народознавчі подорожі «Руської Трійці», І. Франка та їх оточення і послідовників; туристсько-краєзнавча діяльність молодіжних і студентських організацій; функціонування спеціалізованих туристсько-краєзнавчих інституцій. Опрацьовано широкий спектр різних за жанрами та видами наукових публікацій: довідники, енциклопедії, фундаментальні збірники наукових праць і тематичні часописи, дисертаційні роботи та автореферати, монографії й статейні публікації. Більша частина праць містять значний обсяг фактичного матеріалу, позбавленого оціночних характеристик і суджень, що децю нівелює їхню наукову значущість. Результати дослідження дозволяють зробити висновок про україноцентричну позицію і національну зорієнтованість більшості сучасних українських науковців.

Ключові слова: історіографія, туристично-краєзнавчий рух, Галичина.

Вступ. У тематичному відношенні у структурі туристично-краєзнавчого руху вирізняються кілька вузлових проблем, найкраще представлених у літературі. Це: 1) народознавчі («туристські», «краєзнавчі»,

«етнографічні», «фольклорні») подорожі (мандрівки) діячів «Руської Трійці», І. Франка та їхнього оточення й послідовників; 2) туристично-краєзнавча діяльність молодіжних і студентських організацій; 3) функціонування спеціалізованих краєзнавчо-туристичних інституцій.

Виклад матеріалу. В історичних синтезах ця проблематика в кращому випадку знаходила фрагментарне висвітлення. Ширше відображена вона в роботах культурологічного спрямування, де трактується як «результат», «наслідок», «вияв», «складник» загального національно-культурного відродження. Специфічні інформацію та оціночні характеристики про неї представляє пласт історико-біографічних праць. Порівняно із ним вужчий історіографічний «сегмент» становлять спеціальні, переважно статейні публікації, які пропонують цікаві узагальнення і висновки із означеної теми.

«Руська Трійця» – одне з унікальних явищ української історії. Маємо небагато аналогів, коли б одному неформальному об'єднанню інтелектуалів, що видало відносно невеликий за обсягом, але знаковий за науковою і суспільно-політичною значущістю доробок, було присвячено стільки літератури. Лише один покажчик із цієї проблеми за 1934-1990 рр. фіксує по-

над 1,9 тис. назв [37]. За два останніх десятиріччя її бібліографія збагатилася не однією сотнею праць. Феномен історіографії «Руської Трійці» полягає у тому, що до цієї теми, щоправда, з відмінних ідейних позицій зверталися радянські, діаспорні та, врешті, сучасні дослідники, причому з різних наукових галузей знань – історики, літературознавці, фольклористи, філософи, етнографи, педагоги тощо. Свого роду «відправними» у її вивченні стали праці І. Франка, І. Крип'якевича та особливо Є. Пеленського, який один з перших докладно реконструював маршрути подорожей Я. Головацького та І. Вагилевича.

Окремо варто відзначити фундаментальну монографію Р. Кирчіва «Етнографічно-фольклористична діяльність «Руської Трійці» (1990) [20]. Узагальнивши великий обсяг українських й іноземних джерел, автор розкрив зміст її народознавчої програми, особливість якої полягала в тому, що вона реалізовувалася в період, коли громадянська історія, археологія, географія, етнографія, фольклористика фактично не розрізнялися між собою, виступаючи в щільному взаємозв'язку.

Надбання двох останніх десятиріч показали, що праця Р. Кирчіва не вичерпала осмислення масштабної експедиційної і науково-теоретичної діяльності членів «Руської Трійці» та близького до неї кола діячів. Утім приріст оригінальних знань простежуємо головню в розробці окремих вузькотематичних аспектів проблеми. Так, черговий раз звертаючись до «Подорожі...»

Я. Головацького, М. Вальо проаналізувала жанрові особливості твору в контексті подорожньої літератури про Карпати [9]. Порівнюючи його з іншими такого роду дослідженнями українських і зарубіжних діячів, вона вважає «Подорожі...» чи не найкращим твором такого жанру в українській літературі XIX ст. М. Вальо також заактуалізувала потребу вивчення, перекладу, перевидання подорожніх нотаток польських, німецьких, чеських, австрійських авторів, що мандрували Прикарпаттям.

Власну реконструкцію народознавчих мандрівок діячів «Руської Трійці» у контексті зародження і становлення українського краєзнавчо-туристичного руху в Галичині здійснив Я. Луцький [27–29]. Автор детально показав зміст просвітницької роботи серед місцевого населення під час її проведення.

Практично всі дослідження вказаної проблематики ґрунтуються практично на однаковому комплексі джерельних матеріалів та притаманних їм схожих підходах, трактуваннях, характеристиках зазначеного явища.

Сказане стосується і висвітлення мандрівничої діяльності у 1830-х рр. сподвижників галицьких «будителів» М. Верещинського, К. Блонського, Г. Боднаря, Г. Ількевича, Й. Левицького та інших згодом знамих культурних і громадських діячів Галичини.

Виразний історико-краєзнавчий характер носить значна частина праць, присвячених І. Вагилевичу. З-поміж них відзначимо видання Г. Дем'яна

«Іван Вагилевич — історик і народознавець» [18], Б. Гаврилів та З. Бойчука «Прикарпаття в історико-краєзнавчих дослідженнях Івана Вагилевича» [12] та ін. У них реконструйовано його подорожі галицьким Прикарпаттям, проаналізовано історико-етнографічні описи І. Вагилевичем цього терену, особливо Бойківщини, Гуцульщини; показано його стосунки й обмін інформацією про віднайдені пам'ятки із зарубіжними колегами тощо.

Схожу структурно-змістове наповнення мають студії про життєдіяльність Я. Головацького, зокрема П. Арсенича [3], Р. Кирчіва [20], Ф. Стебля [49] та ін. У них акценти зміщуються на показ збору матеріалів і просякнуті ідеями романтизму його дослідження у галузі фольклористики. Науковці докладно відтворили маршрути подорожей Я. Головацького селами прикарпатського Придністер'я, теренами Буковини і Тернопільщини, з'ясували процес налагодження ним широкого народознавчого збиральницького руху в Галичині й на Закарпатті за участі місцевих священників, учителів, інших письменних людей.

В археографічних розвідках З. Матисякевича [30], показано, як у процесі мандрівок, зокрема й монастирями, Я. Головацький та І. Вагилевич збирали унікальні пам'ятки культури, що згодом слугували основою спеціальних джерелознавчих праць, які також вплинули на розвиток історико-краєзнавчих досліджень — важливого чинника національно-культурного життя українства.

Актуалізуємо значну групу досліджень історико-краєзнавчого спрямування, близьких до історії повсякденності, мікроісторії, що відображають родинне, соціальне, інтелектуальне середовище, в якому відбувалося світоглядне й наукове становлення діячів «Руської Трійці». Цікавими прикладами такого роду публікацій є розвідки Я. Онищука [35], який на основі маловідомих джерельних матеріалів відтворив становище і духовну атмосферу села Чепелі – батьківщини Я. Головацького, що повсякчас позначилася на його подальшій життєдіяльності. Такі публікації засвідчують перспективність вивчення проблеми на засадах психоісторії, методології фрейдизму тощо.

У своїй сукупності вказані та інші різновидові й різножанрові праці окреслюють та сприяють утвердженню в українській історіографії таких позицій. По-перше, мандрівки діячів «Руської Трійці» виявили загальний стан українського краєзнавства в Галичині, яке перебувало в зародковому стані, але спиналося на власні ноги зусиллями окремих діячів-інтелектуалів, що залучали до цієї справи й готували місцевих аматорів-краєзнавців. По-друге, повсякчас проводиться думка, згідно з якою зібраний під час мандрівок Я. Головацьким та І. Вагилевичем етнографічний і фольклорний матеріал стверджував етнокультурну окремішність галицьких українців серед інших народів імперії та їхню кривну єдність зі східноукраїнським етнічним масивом, відкривав перед світом ще не знану етнокуль-

турну самобутність Галичини. По-третє, науковці доводять, що саме цей доробок «поєднав», «зробив складником» український національно-культурний рух із загальнослов'янським відродженням. По-четверте, вважається, що народознавчі мандрівки діячів «Руської Трійці» заклали «основу», стали «еталоном» вивчення побуту і фольклору карпатського краю та свого роду «відправною точкою» подальшого розвитку туристично-краєзнавчого руху в Галичині, що таким чином набирив пошукового, науково-пізнавального характеру та національно-патріотичного й освітньо-виховного змісту.

Народознавчі мандрівки діячів «Руської Трійці» нагадаємо, подаються в літературі як «причинкові», «зразкові» стосовно наступного етапу краєзнавчо-туристичного руху, що розгорнувся у другій половині XIX – на початку XX ст. На тлі його організаційно-інституціонального розмаїття та участі в ньому ширшого кола молоді й відомих науковців знаковою постаттю в роботах із цієї тематики виступає І. Франко. Це зумовлювалося не лише його дієвою участю в цьому русі, а й тим, що саме учений виступив його першим літописцем. Вплив надбань І. Франка на подальше вивчення українського туристичного краєзнавства проявляється в наголошуванні на його самодостатності, окремішності від поляків, в акцентуванні уваги на значенні такої діяльності для пізнання й усвідомлення української етнокультурної самобутності.

Аналітичне осмислення молодіжних народознавчих подорожей другої половини 1880-х рр. під кутом історичного краєзнавства започаткував І. Крип'якевич (1925, 1932). У сучасній вітчизняній історіографії побутує тенденція висвітлення народознавчих мандрівок 30-х та 80-х рр. XIX ст. у контексті дослідження різних конкретно-історичних проблем. Так, у праці Р. Ковалюка [22] вони розглядаються як складник студентського руху й передумова його подальшого розвитку. Екстраполюючи погляди й оцінки їхніх учасників, передусім Я. Головацького, автор акцентував на патріотично-виховному значенні мандрівок, чим звузив різнопланове суспільне і наукове значення цього явища.

З іншого боку, його «універсальність» засвідчує наукова історико-педагогічна література (напр., монографія Г. Білавич і Б. Савчука [4] та ін.), що показує роль учителів і духовенства в улаштуванні народознавчих мандрівок, акцентує на їхньому виховному й пізнавальному значенні у формуванні учнівської і гімназійної молоді. У дослідженні М. Черепанина [55] з історії музичного мистецтва в Галичині розкрита роль співочих і студентських товариств («Львівський боян», «Академічна громада» та ін.) у проведенні «мистецьких артистичних» мандрівок краєм в 1890-х та 1904–1905 рр.

Сталу історіографічну традицію має персоніфікація краєзнавчо-туристичного руху, коли його важливі сюжети, тенденції, оціночні характе-

ристики відображаються через призму життєдіяльності окремих учасників подорожей – знаних науковців і громадських діячів.

Перше місце з-поміж них знову ж таки посідає постать І. Франка. У масиві літератури з франкіани ця проблема здебільшого піднімається фрагментарно і розглядається, повторимо, як один із чинників формування світоглядних і наукових уподобань Каменяра. Тому зупинимося на роботах, у яких вона становить головний предмет дослідження. Серед них важливими виступає низка праць [17; 50–51; 56], де в системному детальному вигляді відтворено організовані ним мандрівки студентської молоді 1883–1989 рр. Прикметно, що автори назвали імена їхніх учасників та відзначили позитивну роль цих подорожей у збиранні етнографічного і фольклорного матеріалу та формуванні національної свідомості місцевого населення.

Сучасні науковці та франкознавці (П. Арсенич [3], І. Білинкевич [5–6], Г. Дем'ян [18], Я. Луцький [27–29], В. Скоморовський [44–48], Р. Шутка [56] та ряд інших) за певними (подекуди суб'єктивними) критеріями поділяють подорожі І. Франка на різні «етапи», «періоди». Помітна тенденція до «видовження» «мандрівничої доби» І. Франка на 1901–1914 рр., коли, проживаючи в Криворівні, він у товаристві знаних діячів Галичини, Буковини, Закарпаття, Наддніпрянщини мандрував улітку Гуцульщиною. Утім це питання висвітлюється за доволі схожим

«інтегралом», оскільки дослідники опираються переважно на одні й ті ж джерела, передусім праці і листування самого І. Франка та спогади про нього. Ця обставина стилізує і дещо «збіднює» це цікаве явище культурного життя України початку ХХ ст.

Змістовна в інформативно-аналітичному відношенні публікація Я. Серкіза [43] про мандрівничо-краєзнавчу діяльність І. Гавришкевича, по-перше, розкривають один з недостатньо представлених у літературі етапів краєзнавчо-туристичного руху за доби «Весни народів» 1848 р., по-друге, узагальнюють науковий доробок самого І. Гавришкевича, визначають його місце в розвитку краєзнавчого руху Галичини. У такому контексті І. Гавришкевич виправдано трактується як один з «піонерів» галицької картографії ХІХ ст. та людина енциклопедичних знань (під час подорожей зібрав цінний матеріал з фольклористики і природознавства).

Значну увагу приділено діяльності А. Петрушевича [23–24], І. Крип'якевича [16], І. Шараневича [7], Ю. Целевича [31–32; 40]. Тенденцію до розширення діапазону вивчення менш відомих у науковій літературі діячів, які відіграли вагомий роль у розвитку туристично-краєзнавчого руху, засвідчують цікаві змістовні розвідки про громадського діяча, мандрівника, краєзнавця К. Гутковського з Тернопільщини, Д. Горняткевича, спираючись на праці якого, дослідники відтворюють популярні маршрути та переживання туристів від ознайомлення із мальовничою природою і ба-

гатою духовною і матеріально культурною краю [27, с. 128–130].

Наступний обширний історіографічний блок про туристично-краєзнавчий рух представляють студії з історії українських громадських організацій Галичини другої половини XIX – 30-х рр. XX ст., що традиційно розглядаються як складник національно-культурного розвитку українства. За характером і завданнями діяльності поділяємо їх три групи. Першу становлять масові молодіжні («Сокіл», «Січ», «Луг», «Пласт») та студентські й спортивні товариства. У літературі про них побутує погляд, згідно з яким туристика і краєзнавство були одним з напрямів їхньої діяльності та формою і засобом національно-патріотичного виховання членів. Другу групу становлять спеціалізовані інституції, покликані розвивати туристично-краєзнавчу роботу («Чорногора», «Плай», Карпатський лежачарський клуб та ін.); третю – культурно-освітні («Просвіта», Українське педагогічне товариство) та жіночі («Союз українок») організації й об'єднання інтелігенції, які спорадично чи опосередковано спричинялися до розвитку туристичного краєзнавства. Паралельно з ними існували ідентичні польські інституції.

За доби незалежності цю проблематику активно розробляють представники різних галузей гуманітарних наук, що вилилося у появу десятків дисертаційних і монографічних праць, сотні статейних і науково-популярних публікацій, автори яких доповнюють доробок західноукра-

їнських істориків кінця XIX – 30-х рр. XX ст. та українського зарубіжжя новими джерельними матеріалами й аналітичними положеннями.

Серед молодіжних товариств найбільші досягнення в розвитку туристично-краєзнавчої діяльності мав «Пласт», що зумовлювалося характером його ідеології та виховної методи, які зобов'язували кожного члена товариства до участі в таборванні. Аналіз показує, що сучасні науковці належним чином простудіювали й адаптували до своїх досліджень розробки головних теоретиків українського скаутингу О. Тисовського (1921) і Ю. Старосольського (1979), які відображають досвід та організаційні засади пластового таборвання.

У сучасній історіографії туристично-краєзнавча діяльність «Пласту» висвітлена достатньо глибоко і докладно. Про це засвідчує окремий розділ «Мандрівництво і таборвання» монографії Б. Савчука [39, с. 149–167], де показані їхня роль і значення у фізичному та ідейно-патріотичному вихованні молоді. У книзі В. Окаринського [33, с. 101–109], крім того, розкрита багатогранна діяльність пластових таборів, зроблені цікаві узагальнення щодо їхньої кількості, числа учасників тощо. Складена автором «діаграма» пластових таборів на Закарпатті [33, с. 212–214] відображає реальний вплив і охоплення цією формою виховної роботи юнаків і дівчат краю різних національностей.

Урешті, в науково-популярній книзі «З історії туристично-краєзнавчої роботи в «Пласті» (1911–1930

рр.)» [27] Я. Луцький узагальнив її зміст, форми і методи. Науковець увиразнив притаманні літературі українського зарубіжжя та вітчизняній історіографії 1990-х рр. романтично-позитивістські підходи до вивчення і героїзації певних явищ української історії з обов'язковим акцентуванням на їхній ролі в нарощуванні потенціалу для підготовки до подальшої боротьби за волю і незалежність України.

Зі схожих позицій представляється туристично-краєзнавча діяльність товариств «Сокіл», «Січ», «Луг», а особливо Католицької акції української молоді (КАУМ) «Орли», яка запозичила пластову виховну методу. Про це засвідчують статейні, книжкові, монографічні публікації І. Андрухів [1–2], Я. Луцького [27–29], Б. Трофим'яка [52, с. 510–525] та інших авторів, які розглядають туристику і краєзнавство як один з важливих напрямів діяльності молодіжних організацій, показують їх виховне значення тощо. У такому контексті розкриваються окремі на перший погляд «локальні» факти, які становлять вагомий явища, показові тенденції в історії туристично-краєзнавчого руху, що заслуговують на ширше представлення в історичній літературі. Ідеться, до прикладу, про тримісячне таборування членів КАУМ «Орли», «Сокола», КЛК та Українського студентського спортивного клубу, під час якого під проводом Я. Пастернака і С. Гели проводилися розкопки митрополичої катедри в Крилосі [52, с. 523–524]. Цей факт можна трактувати як один з перших виявів археологіч-

ного туризму в Галичині.

Однак при цьому простежуємо явище, коли «нове вино заливається в старі міхи». Мовиться про прагнення дослідників нагромадити і ввести до наукового обігу якнайбільше нових фактів про розвиток різних форм громадського туристично-краєзнавчого руху, що не супроводжується намаганням переосмислити його суть і запровадити нові оціночні характеристики тощо. Таким чином, замість використання модерної дослідницької методики, приміром, з історії повсякденності, психоісторії, соціальної історії, вони продовжують рухатися «традиційними» шляхами, послуговуючись поглядами, оцінками, характеристиками перших організаторів і літописців «Сокола», «Січі», «Пласту»: К. Трильовського, І. Боберського, П. Франка, О. Тисовського та ін. Окреслене явище такою ж мірою стосується і вивчення туристично-краєзнавчого руху в Галичині у 30-х – 80-х рр. XIX ст.

Окремі цікаві сюжети про його розвиток містять праці різної тематики, де порушена проблема розглядається в контексті їх головної змістової лінії. Так, дослідження з історії фізичної культури і спортивного руху [10; 52] засвідчує, що розвій спортивного туризму в Галичині наприкінці XIX – у 30-х рр. XX ст. мав триєдине завдання: фізичне загартування, відпочинок та ідейне виховання, яке забезпечувалося відвідинами пам'ятних місць, ознайомленням з культурою.

Головну інформативну цінність мають спеціальні дослідження,

що відображають динаміку і рівень нагромадження знань з історії туристично-краєзнавчого руху в Галичині. Помітний стимул для їхнього розвитку давали профільні наукові конференції та часописи окресленого тематичного русла.

У другій половині 1990-х рр. з'являється низка статейних публікацій, які дають узагальнюючу картину розвитку туристично-краєзнавчого руху в Україні (напр., Я. Серкіз [43]), у Галичині Я. Луцький [27–29], Р. Ковалюк [22] та ін.) і на її окремих адміністративних, географічних, етнографічних теренах (М. Дзурак [19], В. Клапчук [21] та ін.). Вони в певній історичній ретроспективі визначали його інституціональний складник, окреслювали основні маршрути подорожей, фокусували на об'єктах туристичного зацікавлення і відомих мандрівках, наголошували на національно-виховному значенні такої діяльності. Щоправда, учасники цього руху часто не ідентифікувалися за національною ознакою, тож, заявляючи, наприклад, що вивчатиметься «історія туризму в Галичині», автори обмежувалися показом діяльності українських організацій та ігнорували польські товариства. Мало місце явище, коли історики подавали в одному контексті українські та польські інституції, проте не визначали національний характер останніх, які таким чином сприймалися як «українські». Однак загалом можемо констатувати, що сукупність літератури, що з'явилася в зазначений період, окреслювала основний зміст туристичного

краєзнавства та головні віхи його розвитку.

З кінця 1990-х рр. починається новий етап дослідження цієї теми, що позначилося прогресуючою тенденцією до поглибленого вивчення окремих структурних елементів туристично-краєзнавчого руху, розмежуванні їх за національною ознакою, появі синтетичних оціночних характеристик цієї проблеми, розширенні кола її дослідників тощо. Так, у спеціальних наукових розвідках Я. Луцького [27–29], І. Серкіза [42], інших науковців здійснено детальну реконструкцію процесів виникнення, організаційного становлення, розгортання різних напрямів діяльності «Кружка любителів Львова» (1921–1923), туристично-краєзнавчого товариств «Плай», туристичного товариства «Чорного-ра», Подільського туристично-краєзнавчого товариства (1925–1939 рр.). В цих працях знайшли доволі вичерпне відображення персональний склад товариств, описи їхніх мандрівок, здобутки в екскурсійній, видавничій та інших напрямках праці з популяризації привабливості природи і культурних цінностей окремих теренів Галичини.

Наступний етап – 2001–2010 рр. – знаменував розширення тематичного діапазону вивчення туристично-краєзнавчого руху, коли поряд з його «традиційно-репрезентативними» складовими (мандрівки «Руської Трійці», І. Франка та їхнього оточення, діяльність масових молодіжних і спеціалізованих товариств), стали активніше вивчатися його нові форми

і напрями, зокрема щодо розбудови інфраструктури туристики, проведення природоохоронної діяльності та ін. Поступово зміщувалися акценти з вивчення праці громадських самодіяльних інституцій на суспільні інститути й структури іншого рівня та спрямування, зокрема державні, самоврядні, комерційні тощо. Цілком закономірно, що наукові пошукування в такому напрямі розгортаються на міждисциплінарному рівні.

Висновки. Проаналізований блок наукової літератури окреслює головні контури вивчення краєзнавчого руху в Галичині у 1830-х – 1930-х рр. й дозволяє зробити наступні висновки. По-перше, сучасна історіографія порушеної проблеми зберігає риси україноцентризму та національної зорієнтованості. У першому випадку це означає фрагментарне висвітлення чи повне ігнорування польського краєзнавчого руху, який у зазначений період досягнув досить високого рівня. У другому випадку йдеться про акцентування на проукраїнських в ідейному відношенні товариствах та «непомічанні» москвофільських інституцій, які також зосереджували значний інтелектуально-організаційний потенціал. Слід акцентувати увагу на специфічних особливостях україноцентризму сучасної української історіографії краєзнавчого руху в Галичині у 1830-х – 1930-х рр. У даному випадку він проявляється не тільки у зосередженості науковців на вивченні саме українських аспектів руху, а й у «нерозчленованому» дослідженні всіх етнічних складових руху,

причому всі здобутки та напрацювання видаються як відповідні здобутки українців. По-друге, розвиток історико-регіональних, етнографічно-фольклорних і географічних знань автори часто автоматично відносять до «краєзнавчих». Такий підхід, зважаючи на згадуваний «універсалізм», частково виправданий для ХІХ ст., але в першій третині ХХ ст. вже відбувалося їхнє виразніше розмежування. По-третє, надбання науковців засвідчують існування за досліджуваного періоду структурованого краєзнавчого руху в Галичині, який становив вагоме явище культурного життя української та польської спільнот. Однак факт його існування нерідко ігнорується в узагальнюючих студіях з історії краєзнавства в Україні (напр., О. Уривалкін [53], Н. Кушнарєнко [26, с. 43–56]).

Література

1. Андрухів І.О. Західноукраїнські молодіжні товариства «Сокіл», «Січ», «Пласт», «Луг» / І.О. Андрухів. – Івано-Франківськ, 1992. – 78 с.
2. Андрухів І.О. Українські молодіжні товариства Галичини: 1861-1939 рр. / І.О. Андрухів. – Івано-Франківськ, 1995. – 72 с.
3. Арсенич П.І. З фольклорно-етнографічної діяльності І. Франка на Гуцульщині / П.І. Арсенич // Праці Наукового товариства імені Т. Шевченка / Косівський осередок «Гуцульщина». – Косів, 2006. – Т. 2. Краєзнавство. – С. 43–47.
4. Білавич Г. Товариство «Рідна школа» (1881–1939 рр.) / Г. Білавич, Б. Савчук. – Лілея-НВ : Івано-Франківськ, 1999. – 203 с.

5. Білінкевич І.О. Дорогами Великого Каменяра по Івано-Франківщині / І.О. Білінкевич. – Коломия: Вік, 1999. – 220 с.
6. Білінкевич І.О. Іван Франко на Станіславщині : Бібліографічно-краєзнавчі нариси / І.О. Білінкевич. – Коломия: Вік, 2006. – 191 с.
7. Борчук С. Дослідження Галицької землі XV ст. у працях Ісидора Шараневича / С. Борчук // Матеріали ІV Буковинської Міжнародної історико-краєзнавчої конференції. – Чернівці, 2001. – С. 161–162.
8. Бурдуланюк В. Галичина у творчій біографії Федора Вовка / В. Бурдуланюк // Краєзнавець Прикарпаття. – 2007. – № 9. – С. 44–45.
9. Вальо М. «Подорож...» Якова Головацького в контексті подорожньої літератури про Карпати / Марія Вальо // Шашкевичіана : зб. наук. праць. – Вип. 1 : Маркіян Шашкевич і українське національне відродження; Вип. 2 : «Руська Трійця», її оточення, послідовники і дослідники / Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Ін-т – заповідник Маркіяна Шашкевича у Вінніпезі, Шашкевичівська комісія у Львові. – Львів – Броди – Вінніпег, 1996. – С. 55–62.
10. Вацеба О. Нариси з історії західно-українського спортивного руху / О. Вацеба. – Івано-Франківськ : НВ-Лілея, 1997. – 232 с.
11. Гаврилів Б.М. Галицьке краєзнавство / Б.М. Гаврилів / [наук. ред. В. Грабовецький]. – Коломия: Вік, 1997. – Ч. 1 : Історичні дослідження на Прикарпатті в ХІХ – початку ХХ ст. – 166 с.
12. Гаврилів Б. Прикарпаття в історико-краєзнавчих дослідженнях Івана Вагилевича / Б. Гаврилів, З. Бойчук. – Івано-Франківськ, 1996. – 40 с.
13. Гаврилів Б.М. Прикарпаття в історико-краєзнавчих дослідженнях Івана Франка / Б.М. Гаврилів, М.Б. Гаврилів. – Івано-Франківськ, 2000. – 36 с.
14. Гаврилів Б.М. Розвиток українського історичного краєзнавства на Прикарпатті (ХІХ – поч. ХХ ст.) / Б.М. Гаврилів. – Чернівці, 1996. – 24 с.
15. Грабовецький В.В. Відродимо галицьку школу краєзнавців / В.В. Грабовецький // Мат. ІІІ Прикарпатської історико-краєзнавчої наук. конф. – Коломия : Вік, 1997. – С. 66–67.
16. Грабовецький В.В. Іван Крип'якевич – визначний історик України : До 110-річчя від дня народження / В.В. Грабовецький. – Івано-Франківськ, 1996. – 24 с.
17. Гуралюк П. Шляхами Івана Франка на Покутті та Гуцульщині / П. Гуралюк // Праці НТШ / Косівський осередок «Гуцульщина». – Косів, 2006. – Т. 2. Краєзнавство. – С. 54–58.
18. Дем'ян Г. Іван Вагилевич – історик і народознавець / Г. Дем'ян. – К. : Наукова думка, 1993. – 152 с.
19. Дзурак М. Каменяра славить Гуцульщина / М. Дзурак // Праці НТШ / Косівський осередок «Гуцульщина». – Косів, 2006. – Т. 2. Краєзнавство. – С. 51–53.
20. Кирчів Р.Ф. Етнографічно-фольклористична діяльність «Руської Трійці» / Р.Ф. Кирчів. – К. : Наукова думка, 1990. – 338 с.
21. Клапчук В.М. Філії Татранського товариства в Галичині / В.М.

- Клапчук, О.Н. Клапчук / Екологічні передумови розвитку туризму на Гуцульщині : Мат. н.-п. конф. – Яремче, 1996. – С. 47–48.
22. Ковалюк Р. Український студентський рух на західних землях ХІХ – ХХ ст. / Р. Ковалюк. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2001. – 420 с.
23. Королько А.З. А. Петрушевич про важливість збирання краєзнавчого матеріалу / А.З. Королько // Мат. ІV Буковинської Міжнар. історико-краєзнавчої конф. – Чернівці, 2001. – С. 397–399.
24. Королько А.З. Культурні сподоби Галичини у наукових розвідках Антонія Петрушевича / А.З. Королько // Краєзнавчий збірник на пошану Богдана Гаврилівича – Івано-Франківськ : Типовіт, 2003. – 240с. – С. 83–87.
25. Кузишин А.В. З історії організації туристсько-краєзнавчої роботи в Галичині (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) / А.В. Кузишин // Історія української географії. – 2002. – № 5. – С. 42–44.
26. Кушнарченко Н.М. Бібліотечне краєзнавство. Підручник / Н.М. Кушнарченко. – К. : Знання, 2007. – 502 с.
27. Луцький Я.В. З історії туристично-краєзнавчої роботи в Пласті (1911–1930 рр.) / Я.В. Луцький. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1998. – 60 с.
28. Луцький Я.В. Формування і становлення туристичного руху в Галичині / Я.В. Луцький // Вісник Прикарпатського ун-ту : Фізична культура. – Вип. ІV–V. – Івано-Франківськ : Плай, 2001. – С. 25–28.
29. Луцький Я.В. Туристичними стежками Івана Франка / Я.В. Луцький, В.М. Луцький // Краєзнавець Прикарпаття. – 2006. – № 8. – С. 17–21.
30. Матисякевич З. Археографічна спадщина Якова Головацького / З. Матисякевич // Шашкевичіана : Зб. наук. праць. – Вип. 1: Маркіян Шашкевич і українське національне відродження; Вип. 2: «Руська Трійця», її оточення, послідовники і дослідники / Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів – Броди – Вінніпег, 1996. – С. 266–275.
31. Міщук А.І. Особливості формування й становлення світоглядних позицій Ю. Целевича / А.І. Міщук // Вісник Прикарпатського ун-ту : Історія. – Вип. Х–ХІ. – Івано-Франківськ : Плай, 2006. – С. 192–201.
32. Міщук А. І. Юліан Целевич: культурно-освітня діяльність / А.І. Міщук // Вісник Прикарпатського ун-ту : Історія. – Вип. VII. – Івано-Франківськ : Плай, 2003. – С. 139–148.
33. Окаринський В. Український скаутський рух (1911–1944 рр.) / В. Окаринський. – Тернопіль : Рада, 2006. – 260 с.
34. Ольховий Я. Дрогобицькі станції Великого Каменяра / Я. Ольховий // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич : Коло, 2005. – Вип. ІХ. – С. 73–79.
35. Онищук Я. Село Чепелі в добу «Руської Трійці» / Я. Онищук // Шашкевичіана : Зб. наук. праць. – Вип. 1: Маркіян Шашкевич і українське національне відродження; Вип. 2: «Руська Трійця», її оточення, послідовники і дослідники / Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Ін-т – заповідник Маркіяна Шашкевича у

- Вінніпезі, Шашкевичівська комісія у Львові. – Львів – Броди – Вінніпег, 1996. – С. 276–279.
36. Петранівський В.Л. Туристичне краєзнавство : Навч. посіб. / В.Л. Петранівський, М.Й. Рутинський – К. : Знання, 2006. – 575 с.
37. «Руська трійця» : Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич, Яків Головацький : Бібліографічний покажчик (1834–1990 рр.) / ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України / [укл. Л.І. Ільницька, ред. Ф.І. Стеблій; передм. Р.М. Лубківський]. – Львів, 1993. – 379 с.
38. Савчук Б. Просвітницька і соціально-економічна діяльність українських громадських товариств у Галичині / Б. Савчук. – Івано-Франківськ : Плай, 1999. – 136 с.
39. Савчук Б. Український Пласт 1911–1939 / Б. Савчук. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1996. – 264 с.
40. Сагайдачна Н. Юліан Целевич – перший історіограф покутського опришківства у XVIII ст. / Н.Н. Сагайдачна // Вісник Прикарпатського ун-ту : Історія. – Івано-Франківськ : Плай, 2002. – Вип. VI. – С. 186–192.
41. Середяк А. Краєзнавчі дослідження в Україні : Історіографічний аспект / А. Середяк // Історіографічні дослідження в Україні. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2004. – Вип. 14. – С. 249–271.
42. Серкіз І. Історичне краєзнавство: Посібник / І. Серкіз. – Львів : Львівський обл. наук.-метод. інститут освіти, 1995. – 93 с.
43. Серкіз Я. Іван Гавришкевич – мандрівник і краєзнавець / Я. Серкіз // Розвиток туризму в Україні : Зб. наук. ст. – К. : Слов'янський діалог, 1995. – С. 140–146.
44. Скоморовський В. Іван Франко як краєзнавець / В. Скоморовський // Краєзнавець Прикарпаття. – 2004. – № 3. – С. 40–42.
45. Скоморовський В. Історико-краєзнавчі погляди Івана Франка / В. Скоморовський. – Івано-Франківськ : Гостинець, 2006. – 235 с.
46. Скоморовський В. Краєзнавчі студії Івана Франка / В. Скоморовський // Краєзнавчий збірник на пошану Богдана Гавриліва – Івано-Франківськ : Типовіт, 2003. – С. 91–96.
47. Скоморовський В. Краєзнавчі студії Івана Франка / В. Скоморовський // Вісник Прикарпатського ун-ту : Історія. – Івано-Франківськ : Плай, 2004. – Вип. VIII. – С. 129–144.
48. Скоморовський В. Іван Франко як краєзнавець / В. Скоморовський // Краєзнавець Прикарпаття. – 2004. – № 3. – С. 40–42.
49. Стеблій Ф. Яків Головацький – діяч українського національного відродження / Ф. Стеблій // Шашкевичіана : Зб. наук. праць. – Вип. 1: Маркіян Шашкевич і українське національне відродження; Вип. 2: «Руська Трійця», її оточення, послідовники і дослідники / Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Ін-т заповідник Маркіяна Шашкевича у Вінніпезі, Шашкевичівська комісія у Львові. – Львів – Броди – Вінніпег, 1996. – С. 225–236.
50. Стежками Івана Франка : Екскурсійні маршрути. – Львів, 2006. – 85 с.
51. Спогади про Івана Франка. – Львів : Каменярь, 1997. – 636 с.

52. Трофим'як Б. Гімнастично-спортивні організації у національно-визвольному русі Галичини (друга пол. XIX ст. — перша пол. XX ст.) / Б. Трофим'як. — Тернопіль : Економічна думка, 2001. — 694 с.

53. Уривалкін О. М. Історичне краєзнавство : Навч. посіб. для студентів / О.М. Уривалкін. — Ніжин, 2002. — 157 с.

54. Федорова Л.В. Енциклопедія краєзнавства України: постановка проблеми / Л.В. Федорова // VIII Всеукр. наук. конф. «Історичне краєзнавство і культура». — Харків, 1997. — С. 45–47.

55. Черепанин М.В. Музична культура Галичини другої половини XIX — першої половини XX століття : дис. доктора мистецтвознавства : спец. 17.00.01 / Мирон Васильович Черепанин. — К., 1998. — 389 с.

56. Шутка Р. Туристські маршрути області, пов'язані з перебуванням І. Франка на Прикарпатті / Р. Шутка // Краєзнавець Прикарпаття. — 2006. — № 8. — С. 26–27.

Dutchak H.I. MONOCENTRISM OF MODERN UKRAINIAN HISTORIOGRAPHY OF TOURISM AND LOCAL LORE MOVEMENT IN GALICIA IN 1830s – 1930s. *On the pages of the article the main blocks historiographical problems of tourist and local lore movement in Galicia 1830–1930 are singled out and analyzed: ethnology trips of «Russian Trinity», I. Franko and his entourage and followers; tourist activities and local lore of youth and student organizations; activity of special-*

ized tourism and local lore institutions. The most important are the scientific achievements of Andruhiv I., Vatseba O., Havryliv B., Kovalyuk R., Lutsky J., Savchuk B, Serkiz J., Skomorovsky V., Trofymjak B. and many others. This authors are the representatives of different humanities sciences from amateur ethnographers to qualified researchers. The most interesting are the group performs historiographical researches and local lore wing, near to the history of everyday life, micro-and psychohistory, reflecting the family, social, intellectual environment in which there was ideological and scientific establishment figures of tourist and local lore movement («Russian Trinity» I. Franko).

However, a significant number of papers contain a significant amount of factual material, devoid of evaluative judgments and that somewhat undermines its scientific significance. Results of the study are suggest Ukrainian centered position and orientation of most modern national Ukrainian scientists, manifested not only in disregard of the Polish component of tourism and local lore movement in Galicia and undifferentiated research of all ethnic components of motion, but also the representation of all intellectual achievements such as traffic belonging exclusively Ukrainian figures. Only a small cohort of scholars in recent years attempted to highlight the contribution of Polish doers and institutions in the development of tourism and local lore movement in Galicia 1830–1930's.

Keywords: *historiography, tourism and local lore movement, Galicia.*

Дутчак Е.И. МОНОЦЕНТРИЗМ СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНСКОЙ ИСТОРИОГРАФИИ ТУРИСТИЧЕСКО-КРАЕВЕДЧЕСКОГО ДВИЖЕНИЯ В ГАЛИЧИНЕ 1830-х – 1930-х гг. На страницах статьи выделены и проанализированы основные блоки историографических проблем туристско-краеведческого движения в Галичине 1830-х – 1930-х гг.: народоведческие путешествия «Русской Троицы», И. Франко и их окружения и последователей; туристско-краеведческая деятельность молодежных и студенческих организаций; функционирования специализированных туристско-краеведческих институций. Обработано широкий спектр различных по жанрам и видам научных публикаций: справочники, энциклопедии, фундаментальные сборники научных трудов и тематические журналы, диссертационные работы и авторефераты, монографии и статейные публикации. Большая часть работ содержат значительный объем фактического материала, лишённого оценочных характеристик и суждений, несколько нивелирует их научную значимость. Результаты исследования позволяют сделать вывод о украиноцентричной позиции и национальной ориентированности большинства современных украинских ученых.

Ключевые слова: историография, туристско-краеведческое движение, Галичина.